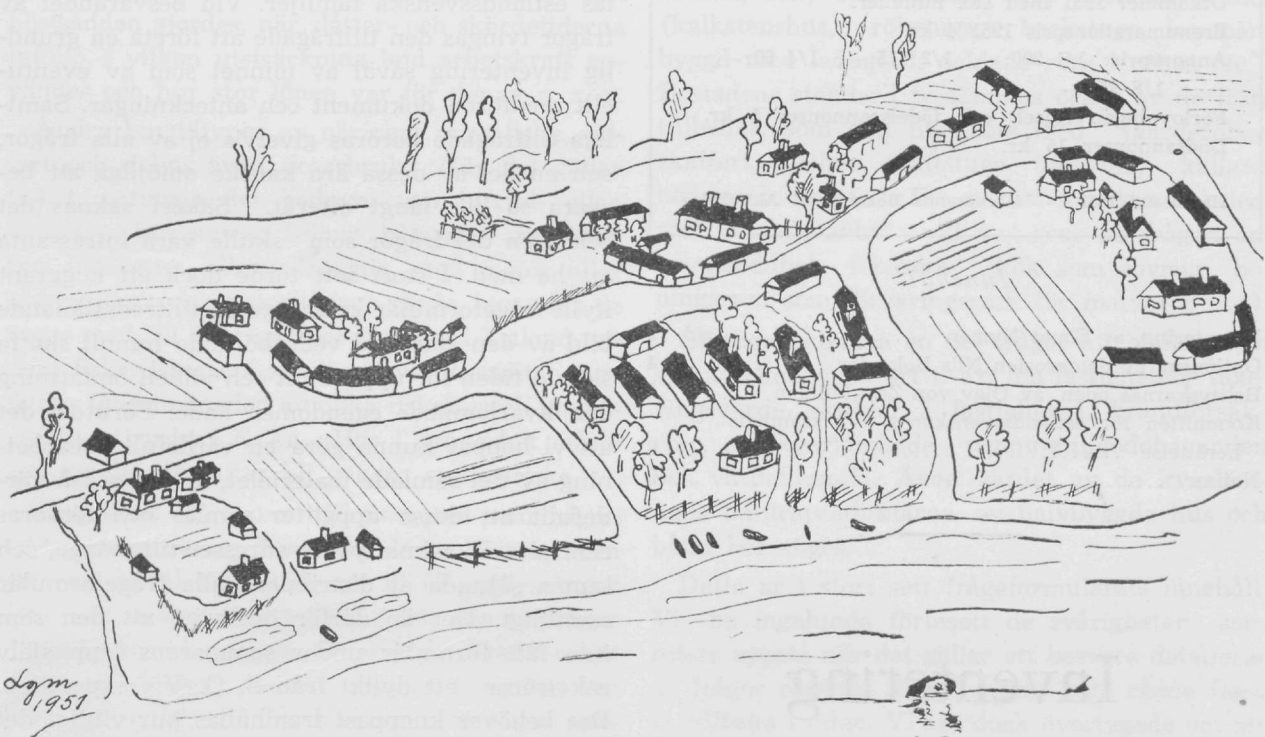

KUSTBON

Nr 2 · Årgång 8

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Maj 1951

Ur bebyggelsesynpunkt erbjuder byn Spithamn stort intresse som renodlad typ för radbyn, vilken utmärker de gamla svenska bygderna i Estland. Mest karakteristisk är givetvis den centrala delen av byn med de äldsta gårdarna. Rior, logar och ladugårdar ligga längs bygatan, medan mangårdsbyggnaderna — vanligen med några fruktträd omkring — och vishusen placerats å gårdsområdet innanför.

Namnet Spitam (som det heter i folkets mun) tolkas vanligen som Spjuthamn. Äldre belägg uppvisa emellertid formerna Spiuthambre och beträffande hamnen väster om udden Dirhambre. "Hambre" är en böjningsform av det gamla ordet "hamar", som stundom har den mera ursprungliga betydelsen "utskjutande tvär lantudde" och förekommer i flera ortnamn i Sverige (Hammarby, Östhammar, Hamra m. fl.). Spitam — på Ormsö-mål Spjutam — skulle alltså betyda "spjutudden", "den spjutformiga udden" och Deram "digerudden", "den stora udden". Detta stämmer också väl med de topografiska förhållandena. (E. Lagman).

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner bland
estlandssvenskar i Sverige.

Ansvarig utgivare: *Manfred Nyman.*

Redaktör: *Elmar Nyman.*

Red.-sekr.: *Lars Broman.*

Red. och Exp.: Tunnelgatan 23, 3 tr., Stockholm.

Kustbons postgiro: 19 72 07.

Utkommer 1951 med sex nummer.

Prenumerationspris 1951 4 kr.

Annonspis: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 15 kr.

Härnösand 1951 - Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

Innehåll

Inventering, av Elmar Nyman	sid. 2
Optimism, av domprosten Nils Bolander	„ 4
Balttyskarnas öden, av Olav von Zur-Mühlen	„ 5
Kommittén för estlandssvenskarna. Verksamhets- berättelse	„ 6
Notiser	„ 9

Inventering

Även om tanken på en allmän överflyttning till Sverige under årens lopp hade mognat bland svenskarna i Estland, kom dock själva uppbrottet för flertalet hastigt och blev illa förberett. Någon planmässig avyttring av gårdar och ägodelar kunde givetvis ej komma i fråga, varför de flesta också lämnade sina hem i så gott som oförändrat skick att övertagas av främlingar. I många fall hann man inte ens få med viktiga dokument och personligt värdefulla handlingar.

Helt naturligt har man här i Sverige låtit tankarna syssla med det som en gång varit ens egendom och hem. En och annan har måhända försökt att räkna ut vad gården eller huset skulle varit värda här, men helt säkert ha dessa tänkta inventeringar ej resulterat i någon mera systematisk genomgång av f. d. tillgångar. I varje fall sakna

vi hittills — beklagligt nog — en grundlig undersökning av det sammanlagda värdet av estlandssvenskarnas kvarlämnade egendom och det torde för närvarande vara omöjligt att ens gissningsvis ange någon siffra härför.

Föreningen Svenska Odlingens Vänner styrelse har sedan länge ansett en sådan ekonomisk-social undersökning vara av största vikt, fastän den av ekonomiska skäl hittills ej kunnat förverkligas. Emellertid har styrelsen nu utarbetat ett ganska omfattande frågeformulär, som inte endast omfattar ekonomiska frågor utan även andra av kulturhistoriskt intresse. Detta formulär kommer att inom den närmaste tiden tillställas estlandssvenska familjer. Vid besvarandet av frågor tvingas den tillfrågade att företa en grundlig inventering såväl av minnet som av eventuellt medförda dokument och anteckningar. Samtliga tillfrågade beröras givetvis ej av alla frågor, och en del av dessa äro kanske omöjliga att besvara så här långt efteråt. Säkert saknas det också en del frågor som skulle vara intressanta att ha med. I stort sett torde dock ett noggrant ifyllt frågeformulär kunna ge en tillfredsställande bild av den standard vederbörande hunnit skaffa sig vid tiden för uppbrottet och vilken omfattning den kvarlämnade egendomen hade. Förutom det att vi hoppas kunna göra en värdefull bearbetning av det samlade materialet, är det också värdefullt att dessa uppgifter samlas och förvaras centralt. Vi sakna tyvärr adresser till många, och kunna sålunda ej distribuera alla frågeformulär samtidigt. Det är därför önskvärt att den som inte fått formulär under sommarens lopp själv rekviderar ett dylikt från S. O. V:s expedition. Det behöver knappast framhållas hur viktigt det är att materialsamlingen blir så komplett som möjligt. Vi hoppas också att frågornas mångfald ej skall avskräcka någon från att ta itu med besvarandet. Det kanske blir svårt att värdesätta föremål som vagnar, möbler etc., men här är det ju fråga om ungefärliga värden. En allmän bearbetning av materialet förutsätter dock att enhetliga prislistor konstrueras och tillämpas.

Jag skall nu i korthet redogöra för de områden som beröras i frågeformuläret.

Förutom vissa allmänna data, såsom ägarens och gårdens namn, fastighetens belägenhet etc. gäller det framförallt att — vad gäller jordbrukare — genom svaren en klar uppfattning erhålles om allt som rör jordbruksdriften. Här fordras sålunda uppgift om gårdens storlek, angiven efter sammanlagda arealen av olika slags mark (åker,

tomt, slätteräng, skogsmark, utmål etc.), dessutom växtslag i areal (höstvetete, höstråg, vårvete, vörråg, korn etc.), gårdens kreatursbesättning fördelad efter de olika djurslagen (hästar, nötkreatur, får, svin etc.), samt den maskinella utrustningen angiven genom uppräknig av de förefintliga viktigaste lantbruksmaskinerna och jordbruksredskapen (traktorer, motorer, hästräfsor, slättermaskiner, skördetröskmaskiner etc.) Genom sammanställning av dessa uppgifter kan man bilda sig en uppfattning av de brukningstyper och driftsformer, som voro typiska för estlandssvenskarna vid tiden för överflyttningen till Sverige. I detta sammanhang kan det också vara av intresse att få veta vid vilka tider vår- och höstsådden gjordes, när slätter- och skördetiderna inföllo, i vilken utsträckning lejd arbetskraft användes och hur stor lönen var för denna o. s. v.

Andra huvudtyper av näringar voro fiske, sjöfart och delvis även skogsbruk. När det gäller fisket, antingen det bedrevs som huvud- eller binäring, intresserar främst båtarnas antal och typ (däckade eller odäckade, med motor eller utan motor), deras storlek och värde, huruvida de tagits med till Sverige eller lämnats i Estland, vidare fiskredskapens antal och värde samt naturligtvis fångstmängden av olika fiskslag och fångstvärdet uttryckt i E. kr. Här i synnerhet måste nog en del uppgifter bli ganska summariska.

Skogsbruk förekom väl knappast som någon självständig näring hos estlandssvenskarna, men det har likväl sitt värde att vi få upplysningar även om denna näringsgren t. ex. genom frågor rörande de olika slagen av skogsproduktiv mark (barrskog, lövskog, mossar, kärr). Om möjligt bör även virkesvolymen för olika trädslag anges jämte den beräknade årliga avverkningen samt slutligen virkespriser, leveransplatser och omkostnader vid avverkningen.

Sjöfarten däremot spelade en icke oväsentlig roll för estlandssvenskarna, åtminstone som binäring. Även här bör fartygens typ (ångfartyg, motorbåt, segelbåt, prämar, fisktransportfartyg) och storlek anges, likaså fartygets ungefärliga värde, byggnadsår, antalet delägare, det huvudsakliga slaget av frakter, lastageplatser, namnet på dess byggmästare etc.

En intressant och delvis mera detaljerad frågeavdelning bilda de frågor som beröra de å fastigheten befintliga husen (mangårdsbyggnad, logbyggnad, ria, ladugård, lador, spikar, bastu, smedja etc.) och bostadsförhållandena (standard). Förutom det ungefärliga värdet i E. kr. an-

ges byggnadsår, huvudsakligt byggnadsmaterial och ungefärlig storlek. Att bostadsförhållandena ägnats så många frågor beror på att de ha stort intresse ur social och kulturhistorisk synpunkt. Jag vill här betona, att alla svar komma att betraktas som konfidentiella och att därför ingen behöver tveka att framhålla de eventuella bristerna liksom fördelarna hos lägenheterna. Vid bearbetningen komma givetvis inga namn att nämnas. För att kunna få en uppfattning om bostadsstandarden måste man t. ex. veta vilka sanitära anordningar som förekommit (vatten, avloppsledningar, avträde, soptunnor, ventilationsmöjligheter, uppvärmningsanordningar, otätheter, råtthål, etc.) och vilken typ bostaden tillhör (kalkstenshus, rökstuga, backstuga, sammanbyggd med ladugård, oeldade rum i uthus etc.). Bostadens standard bestämmes också av de fasta tillbehör, som den utrustats med (garderober, skafferi, visthus, tvättstuga, torkvind, källare, badanordning etc.). Ett avsnitt som kan rubriceras "bostadsvanor" vill ge svar på frågan om trångboddhet förekom (kök som sovrum, bostadsrum som förvaringsrum för matvaror etc.).

Slutligen komma en del frågor att ställas, som äro av ekonomisk art t. ex. om fastighetens taxeringsvärde, skulder å fastigheten, brandförsäkring, om kvarlämnade penningtillgodohavanden och värdeföremål. Även värdet av de kvarlämnade naturprodukterna, av halvbyggda hus och båtar bör anges.

Detta är i stort sett frågeformulärets innehåll. Vi ha ingalunda förbisett de svårigheter som måste uppstå när det gäller att besvara detaljerade frågor rörande förhållanden som rådde flera år tillbaka i tiden. Vi äro dock övertygade om att den goda viljan finns och att alla tillfrågade bemöda sig att friska upp minnet. Det är inte enbart för den tillfrågade själv eller för S. O. V. som det är av intresse att uppgifterna samlas. Vi äro skyldiga att åt våra barn och åt följande generationer lämna så utförliga och korrekta uppgifter som möjligt om oss själva och våra levnadsförhållanden i Estlands svenskbygd.

Till sist bör kanske nämnas att undersökningens värde skulle öka avsevärt om de ifyllda frågeformulären kunde åtföljas av enkla skisstecningar över de olika byggnadernas läge och förhållande till varandra och över bostadens indelning.

Låt oss sålunda — innan minnena hunnit förblekna — gemensamt hjälpas åt att inventera det som en gång varit vårt.

Elmar Nyman.

Domprosten Nils Bolander:

Optimism

I sitt avskedstal till lärjungarna säger Mästaren: "Så haven ock I nu bedrövelse; men jag skall se eder åter, och då skola edra hjärtan glädja sig, och ingen skall taga eder glädje ifrån eder."

De orden kommer en att tänka på den kristna optimismens innebörd.

Jesus sammanfattar människolivet i ett obarmhärtigt sakligt ord — "bedrövelse."

Den livsuppfattningen har ingenting gemensamt med den naiva optimismen, som går över dagstänkta berg. Den är också främmande för den romantiska optimismen, som gärna slår ett slag för det ondas nödvändighet i tillvaron med hänvisning till att det först är skuggor och dagar som skänker ett konstverk liv.

En av den romantiska optimismens grannaste blommor var den s. k. kulturoptimismen, som en tid på världen stod så högt i kurs och bredd ut sina prunkande kronblad för en beundrande mänsklighet. Den ville se tillvarons hela mening avslöjad i fortskridandet fram emot en inommänsklig fullkomlighet. När mobiliseringsklockorna klämtade den 2 augusti 1914 ringde de till jordafärd en av de största och bedrägligaste idéer som någonsin behärskat världen, utvecklingsoptimismen.

Den kristna optimismen gör rent hus både med den naiva och den romantiska optimismen.

Den är oförfärad verklighetsvaken. Den försöker inte trolla bort det onda. Den sliter bort alla önskedrömmar, all ytlig och billig förgyllning av denna tillvaro. Det onda är en påtaglig, skrämmande och uppfinningsrik verklighet.

"Bedrövelse" kallar den livet.

Men den lämnar trots allt inte rum för någon pessimism.

Den är segerviss. "Då skola edra hjärtan glädja sig, och ingen skall taga eder glädje ifrån eder."

En hård kamp är det fråga om. Men det är en kamp tillsammans med Kristus, han som säger: "Jag skall se eder åter."

Den kristne optimisten vet, att Kristus innerst inne kämpar hans kamp. Gud är mäktig att av gråstenar uppväcka barn åt Abraham. Hans ord kan aldrig slås i bojor.

Segervissheten vilar ytterst på Romarbrevets ord: "Evangelium är en Guds kraft till frälsning för var och en som tror."

Därför kännetecknas också den kristna optimismen av frimodig aktivitet.

En sann optimist tillhör inte "länstolsklubben", där man bara sitter med armarna i kors i bekväma örnlappsfåtöljer och tycker att allting är bra som det är, eftersom man själv har det lugnt och bra.

Nej, livet, detta vanskliga äventyr, får inte läggas för fädot. Det måste levas på fältfot. Frågornas fråga är denna:

"Lever du det nya livet
uti Jesu Kristi tro?"

Är ditt namn i himlen skrivet,
skall du i Guds rike bo?

O, jag frågar dig ännu:
Lever du?"

Livet i Guds tjänst. Arbetet, striden, är ett evangelium, en gåva.

Ingen enda av oss får vara blott åskådare, förnöjd eller kritisk.

Alla utan undantag måste pröva sina krafter i tävlingen. Alla årsklasser måste göra sin insats, inte minst de unga, äventyrets bundsförvanter, hetsporrarna.

Det är inte nog med knäppta händer. Just de knäppta händerna måste vara de tjänande händerna.

Den kristna optimismen är från början till slut verksam glädje.

Ordet "optimism" kommer till oss med en hälsosam tankeställare. Det ropar som en härold med sina lungors fulla kraft:

Mer verklighetssinne i vårt arbete! "Såvitt vi redan hava hunnit något framåt, så låtom oss vandra vidare på samma väg."

Mer segervisshet i vårt arbete! "Det skepp kan ej sjunka, där Jesus är med."

Mer aktivitet i vårt arbete!

Det är hög tid på att vi kristna ber Gud om att han räcker ut sin Allmakts hand över oss och tänder oss till heta, tindrande ljus i denna gudaskygning.

Humanistiska fondens nämnd har beviljat anslag bl. a. till:

Rektor Gideon Danell, Borghamn, 3.000 kr. såsom bidrag till tryckning av en ordbok över Nuckö-målet;

Nordiska museet, Stockholm, 2.000 kr. såsom bidrag till utredning och kommentering av K. Hoas' krönika om gammalsvenskbyborna;

Läroverksadjunkt Nils Tiberg, Uppsala, 4.000 kr. till fortsatta undersökningar av estlands-svenskarnas folkliga kultur och språk.

Olav von Zur-Mühlen:

Balttyskarnas öden

Ända till det första världskrigets slut i november 1918 hade balttyskarna i århundraden varit den dominerande klassen inte bara i Baltikum utan även i Ryssland. Som den besittande och bildade klassen hade de utformat det kulturella livet i det baltiska området, och ej sällan var det just balttyska adelsmän som nått upp till de allra högsta befattningarna inom Tsarrysslands politiska liv, dess administration och dess krigsmakt.

I och med det tsarryska sammanbrottet och proklamerandet av de nya randstaterna kom den första stora vändpunkten i balttyskarnas tidigare så framträdande historia. Största delen av deras egendom nationaliserades och de flesta fingo börja om från början. Trots fattigdom, isolering och en alltmera utsinad livskraft klarade de sig bättre än tsarryska flyktingar i t. ex. Berlin och Paris. Men inte endast deras makt såsom den besittande och tongivande klassen var bruten, de hade också svårt decimerats genom att tusentals balttyskar utvandrat till andra länder. Emellertid fortsatte de trots detta — liksom de andra minoriteterna, att leva efter sina gamla traditioner under de baltiska staternas självständighetstid. Detta möjliggjordes bl. a. genom den kulturella självbestämmanderätten.

Hitlers makttillträde i Tyskland år 1933 lämna- de ej heller balttyskarna oberörda, ty ett av Tredje rikets strävanden var ju att vidmakthålla och befrämja tyskheten i utlandet. Det föll sig ganska naturligt att särskilt de yngre bland balttyskarna icke utan en viss begeistring välkomnade detta nya Tyskland.

Så kom året 1939 och den andra stora vändpunkten i balttyskarnas historia. Samtidigt som Hitlers erövring av Polen och hans strävan att återförtyska de forna tyska provinserna i västra Polen medförde behov av tysk bosättning i dessa trakter, kommo ryssarnas krav på militärbaser i Baltikum. Under dessa omständigheter nåddes balttyskarna av ropet från Tredje riket: Kom hem! De flesta hörsammade kallelsen. Vad balttyskarna förlorat efter 1918 fingo de nu igen: jord, hus och annan egendom, höga befattningar och full pension. En ny, ljusare framtid syntes förestå den lilla folkgruppen. Man kunde ha väntat att balttyskarna skulle känt sig lyckliga i det "nya" hemlandet. Men så var alls icke fallet. Detta var ett annat Tyskland än de hade väntat sig, det var inget Goethes och Schillers, Schuberts och Beethovens Tyskland, ett Tyskland med frihet och kultur, såsom det varit för hundra år sedan. Allt detta vårdades numera endast i kretsar, som höllo sig från det officiella livet. Vad balttyskarna däremot mötte var tvång och våld, en stat utan frihet. Det är sant att trots detta

många balttyskar blevo övertygade nazister, s. k. konjunktornazister, vilket för dem blev ett språngbräde till höga befattningar. Men hemlängtan drabbade nästan alla och de flesta ändrade efter någon tid sina omdömen om Tyskland. Fastän en stor del av dessa efter 700 års bortavaro repatrierade tyskar nu hoppades på en tysk seger i öster levde de dock i sina nya hem ett tämligen olyckligt och besviket liv — trots de ekonomiska fördelarna.

Sedan de tyska trupperna blivit herrar i de baltiska staterna återvände många balttyskar till sina forna hemländer i förhoppningen att få stanna kvar och kunna skaffa sig ny utkomst. Men snart rullade den röda flodvägen tillbaka, inte endast in över balttyskarnas forna hem i Baltikum utan även över deras nya bosättningsområden. Så började den panikartade flykten västerut, med tåg, bilar, båtar, till fots.

Dagens bild av den en gång så mäktiga och blomstrande balttyska folkgruppen ter sig rätt dystert: tusentals gamlingar och barn ha dött av svält eller under bombangrepp, tusentals ha deporterats och dödats, många förmäktas i fångenskap. Bland dem, som finnas kvar i Västtyskland och i andra länder ha många åter kunnat spela en roll, fast nu ej längre i egenskap av balttyskar. Det finns gott om författare och diktare bland dem, somliga med internationellt rykte, läkare, konstnärer, professorer och andra. Men den balttyska minoriteten som en helhet håller på att dö ut. Balttyskarna äro spridda över hela jorden, utan eget land, utan medel och ledning, utan gemensamma mål och uppgifter. De flesta äro f. n. bosatta i de västra ockupationszonerna i Tyskland, men i likhet med ester och andra flyktingar söka sig allt flera över till de stora emigrationsländerna — Kanada, Förenta staterna, Sydamerika, Sydafrika och Australien. De svåra öden som ligga bakom dem gör att de inte längre kunna tro på en framtid i gamla världen.

Syna vi den balttyska folkgruppen med avseende på dess beroende av moderlandet Tyskland, finna vi, att balttyskarna faktiskt under en tid av 700 år lyckats bevara sina hävdvunna traditioner, sitt språk, sin höga kulturella nivå — och detta utan nämnvärd kontakt med moderlandet. Att de ej helt undgått inblandning av andra folk-element, därom vittna namn som Baranow, Trofimoff, Nasakin, Bukawneff, som tydligt förråda sitt ryska ursprung, Lewis of Menar, Armstead, Carlyle, som tillhöra från England inflyttade och förtyskade familjer samt namn med franskt ursprung såsom Girard de Soucanton, Villbois, Clapier de Cologne m. fl. Ursprungligen holländska familjer äro de Vries, Dehio etc.

Kommittén för estlandssvenskarna

Redogörelse över dess verksamhet 1940—1950

(Forts. från föreg. nr).

Förläggningar.

Då de första rågöborna ankommo till Sverige hösten 1940, inkvarterades de på Sabbatsbergs Vård- och Äldershem, som välvilligt uppläts för detta ändamål av Stockholms fattigvårdsnämnd. Å förläggningen underkastades de anlända en noggrann läkarundersökning och karantänbehandling. Denna förläggning användes därefter under de följande åren ända fram till årsskiftet 1945—1946.

Då emellertid under våren och sommaren 1944 estlandssvenskarna ankommo i allt större antal, visade sig denna förläggning icke tillräcklig för att mottaga alla de anländande. Kommittén förhörde då i Stockholm först en Frälsningsarmén tillhörig lokal vid Kolargatan, Värtan, samt en vid Bondegatan, ävensom Stockholms Stadsmision tillhöriga lokaler vid Köpmangatan samt senare på sommaren tillfälligt Johannes Folkskola, Stockholms

Oss intresserar emellertid här de anknytningar, som balttyskarna haft till Sverige. Svenska namn såsom Koskull, Pajkull, Stenbock, Yxkull, Wrangel, Wachtmeister, Essen, Rosen, Stackelberg, Krusenstierna, Knorring o. s. v. säga oss en del. Det rör sig här merendels om ursprungligen balttyska familjer, som flyttat till Sverige för många hundra år sedan. Många av dessa namn känna vi igen från Sveriges ärorika historia. Dessa familjer försvenskades väl undantagslöst och på kort tid.

Den balttyska folkgruppen utövade under sin storhetstid en stark dragningskraft på alla, som lyckats upparbeta sig till högre befattningar. Det fanns redan i köpmannaskrän och hantverkar-kretsar många, som genom sitt umgänge med balttyskar hade börjat begagna sig av det tyska språket. Det föll sig naturligt, att även många bland t. ex. den svenska befolkningen i Estland, som hade ett med tyskan besläktat språk till modersmål anslöto sig till balttyskarna och övergingo till deras språk. Detta gällde framförallt dem som på grund av sina befattningar eller av andra orsaker lämnat de slutna bosättningsområdena. De gamla kyrkböckerna skulle ha kunnat tala om band, som knutits mellan svenskar och balttyskar för flera hundra år tillbaka.

Efter det tyska sammanbrottet 1945 ha många balttyskar med anknytningar i Sverige sökt sig hit. Det är svårt att uppskatta antalet i Sverige bosatta balttyskar, men deras antal uppgår till några hundra. Somliga ha gift sig med svenskar, andra ha släktingar, som hjälpt dem tillrätta. Säkert komma balttyskarna att i likhet med estlandssvenskarna assimileras i det svenska samhället.

Pingstförsamlings samlingslokal vid Rörstrandsgatan samt lokaler inom Högalids och Rosenlunds vårdhem.

När underhandlingarna med de tyska myndigheterna på våren 1944 framskridit så långt, att ett större antal estlandssvenskar kunde antagas bliva överförda till Sverige, trädde kommittén i förbindelse med Statens Utrymningskommission och hemställde, att kommissionen utanför Stockholm måtte ordna ett större uppsamlingsläger för estlandssvenskar. Det kunde nämligen icke anses lämpligt att under en längre tid koncentrera ett större antal flyktingar i Stockholm. Kommissionen lät i anledning härav upprätta ett stort barackläger i Doverstorp i Östergötland, rymmande c:a 2.000 personer. Till detta läger överfördes nu från och med juni månad 1944 alla anländande estlandssvenskar efter i Stockholm genomgången läkarundersökning och karantänsvistelse om c:a 8 dagar, för att därifrån successivt utplaceras i arbete. Strömmen av nyanländande estlandssvenskar ökade emellertid så kraftigt under juli och augusti månader, att alla icke kunde tillräckligt snabbt utplaceras i arbete från en vid lägret i Doverstorp upprättad arbetsförmedling. Arbetsmarknadskommissionen uppdrog därför efter framtällning av kommittén åt länsarbetsnämnderna att inkvartera estlandssvenskar på lämpliga pensionat o. dyl., varifrån de av respektive länsarbetsnämnder anvisades arbete. Nio dylika förläggningar tillkommo genom åtta olika länsarbetsnämnders medverkan.

Därjämte förhörde kommittén själv, huvudsakligen för åldringar och icke arbetsföra personer, Mälarbadens pensionat i Torshälla, Östanå pensionat vid Gränna och ett pensionat i Kisa, varifrån dessa estlandssvenskar sedermera utplacerades, å olika ålderdomshem.

Allt eftersom antalet i läger förlagda estlandssvenskar krympte samman på grund av utplacering i arbete, avvecklades de olika förläggningarna successivt, och de kvarvarande koncentrerades till tvenne nya läger, ett i Graversfors i norra Östergötland och ett vid Stråssa i Västmanland. Lokaler för sistnämnda läger hade välvilligt upplåtits av Grängesbergsholaget. Sedan dessa båda läger avvecklats i nämnd ordning på grund av utplaceringar i arbete och överförande av största möjliga antal åldringar till anhöriga eller ålderdomshem, omhändertogs de kvarvarande, ett 20-tal estlandssvenskar, åldringar och sjuka personer, på ett av Kungl. Medicinalstyrelsen upprättat läger vid Stråtenbo i Dalarna. Därstädes vårdas fortfarande 9 estlandssvenskar.

Läkarundersökning och sjukvård.

Över resultaten av den ingående undersökning av samtliga estlandssvenskar, som utfördes av kommitténs läkare, omedelbart efter deras ankomst till Stockholm, har doktor Bjelkhagen utarbetat en särskild redogörelse, vilken finnes fogad till kommittéberättelsen såsom särskild bilaga, till vilken här hänvisas. Doktor Bjelkhagen företog även ett flertal inspektionsresor till de av kommit-

tén förhyrda förläggningarna utanför Stockholm för att kontrollera de hygieniska anordningarna och göra sig underrättad om klientelets hälsotillstånd samt giva därav föranledda anvisningar.

Utplacering i arbete.

Efter de första rågöbornas ankomst till Stockholm 1940 ombesörjdes deras utplacering i svenskt arbetsliv genom Stockholms läns arbetsförmedling, och från denna arbetsförmedling knöts sedermera personal direkt till förläggningen för att möjliggöra en snabb utplacering.

Så länge antalet anländande estlandssvenskar ej var särskilt stort, skedde även senare utplaceringen i arbete genom detta särskilt upprättade arbetsförmedlingskontor under ledning av direktören för Stockholms läns arbetsförmedling D. Bergholtz. Men under sommaren 1944, då huvuddelen av den estlandssvenska befolkningen ankom till Stockholm och efter genomgången karantänsvistelse överfördes till Doverstorp, upprättade Arbetsmarknads-kommissionen en särskild arbetsförmedling vid detta läger, och genom denna skedde därefter den huvudsakliga utplaceringen i arbete.

Redan från början sökte kommittén utplacera de anländande estlandssvenskarna i särskilda kolonisationsområden enligt en viss plan. Man sökte i den mån omständigheterna det medgävo, bosätta dem, som varit grannar eller hört till samma kommun i Estland, i närheten av varandra i Sverige. Särskilt sökte kommittén beakta dessa önskemål vid den senare fiskare- och jordbrukskolonisationen, varom mera nedan, vilket dock icke alltid visade sig möjligt.

Estlandssvenskarna ha i stort sett funnit sig väl tillrätta i de svenska arbetsförhållandena och i allmänhet gjort sig omtyckta av sina arbetsgivare, varför några större svårigheter icke uppstått vid deras arbetsplacering. Då de till c:a 90 proc. tidigare varit bönder och fiskare i Estland, placerades de också här i Sverige, i den mån så var möjligt, till en början inom dessa näringgrenar. Då särskilt inom jordbruket en stor arbetskraftsbrist rådde, absorberades estlandssvenskarna tämligen lätt.

Sedermera visade det sig emellertid, att estlandssvenskarna, sedan de acklimatiserat sig, i likhet med den riks-svenska arbetskraften, gärna sökte sig över till städerna och industrien. Denna tendens har emellertid i viss mån kunnat motverkas av den redan omnämnda jordbruks- och fiskarekolonisationen.

På grund av den stora arbetskraftsbrist, som rådde i Sverige vid tiden för estlandssvenskarnas ankomst, kunde även de partiellt arbetsföra utplaceras, och endast de till arbete helt oförmögna, åldringar och sjuka personer måste omhändertagas av det allmänna.

Då estlandssvenskarna ankommo till Sverige voro de i allmänhet helt utblottade och utan andra tillgångar än sina gångkläder. Kommittén utverkade Kungl. Maj:ts tillstånd att mot revers utlämna mindre lånebelopp — i allmänhet c:a 300 kronor per familj — för att de nyanlända skulle kunna inköpa det nödortfögaste av klädes- och bohagsutrustning. Tack vare gåvor och insamlingar hade kommittén ävenledes möjlighet att såväl in natura som genom kontanter komplettera denna utrustning.

Då strömmen av anländande estlandssvenskar under sommaren 1944 ökade, visade det sig nödvändigt att ordna utdelningen av sådan utrustning på ett snabbare och ändamålsenligare sätt. För den skull inrättades av Ar-

betsmarknads-kommissionen vid lägret i Doverstorp ett centralt förråd för klädes- och bohagsutrustning. Därifrån försågos vederbörande i samband med sin avresa till anvisat arbete med arbetskläder och nödig bohagsutrustning samt med ett mindre kontantbelopp, ett "startkapital", att av vederbörande användas under tiden intill dess de erhållit sin första arbetsförtjänst.

Såväl dessa kontantlån som skulderna för erhållen bohagsutrustning skulle sedermera, då vederbörande stabiliserat sin ekonomiska ställning, återbetalas av dem. Undantag härifrån har medgivits för åldringar och andra icke arbetsföra samt för sådana personer, som på grund av stor försörjningsbörda saknat möjlighet att återbetala berörda skulder. Allmänt kan härvid sägas, att de flesta estlandssvenskar hava fullgjort sin återbetalningsskyldighet.

Med hänsyn till de svårigheter av olika slag, som kunde uppstå i början av estlandssvenskarnas införande i svenskt arbetsliv, hemställde kommittén, att de s. k. utlännings-amanuenser, som funnos knutna till vederbörande länsarbetsnämnder, i möjligaste mån skulle inom sitt länsområde besöka samtliga estlandssvenskar i deras arbete och i deras hem och med ledning av detta besök upprätta rapporter att tillställas kommittén. I den mån rapporterna gävo anledning härtill, sökte kommittén rätta till svårigheter och bidra till lösningen av andra problem, som kunde vålla såväl arbetsgivare som arbetstagare irritation. Denna inspektionsverksamhet visade sig vara till stor nytta och bidrog verksamt till möjligheten att med minsta möjliga friktion inpassa den estlandssvenska arbetskraften i svenskt arbetsliv.

Åldringarnas omhändertagande.

Vid de första rågöbornas ankomst till Sverige 1940 sökte kommittén placera de estlandssvenska åldringarna tillsammans med deras arbetsföra anförvanter. Ett sådant förfarande överensstämde med estlandssvenskarnas egen sedvänja. Då emellertid de anhörigas ekonomi av lätt insedda skäl i allmänhet icke möjliggjorde för dem, åtminstone icke under den första tiden i Sverige, att utan bidrag draga försorg om sina åldringar, utverkade kommittén, att de icke arbetsföra åldringarna erhöles understöd från vederbörande vistelsekommun, varigenom de anhörigas försörjningsbörda lättades. Kommunerna erhöles sedan dessa kostnader åter av statsmedel i enlighet med fattigvårdslagens bestämmelser.

Det visade sig emellertid att många åldringar saknade anhöriga, som kunde omhändertaga dem, varför kommittén sökte inackordera dem å svenska ålderdomshem. Detta möjliggjordes tack vare tillmötesgående av Stockholms stad som genom sin fattigvårdsnämnd välvilligt åtog sig att stå såsom åldringarnas vistelsekommun enligt fattigvårdslagens mening. Genom denna anordning kom Stockholms stad att till de kommuner i vilkas ålderdomshem estlandssvenska åldringar vistades betala inackorderingsavgifterna enligt den av Kungl. Maj:t fastställda vårdtaxan. Staden erhöles sedermera ersättning för dessa kostnader av statsmedel.

I de få fall, då en kommun icke ansåg sig kunna mottaga åldringar till det belopp, som den statliga vårdtaxan föreskriver, har kommittén direkt till vederbörande kommun betala begärd merkostnad, som städse belöpt sig till små belopp.

Vid utplacering av åldringarna å ålderdomshem ute i landet har kommittén sökt så långt som möjligt beakta, att de gamla icke skulle skiljas för långt från sina anhöriga, liksom att på samma ålderdomshem placerades åldringar, som voro från samma trakt i Estlands svenskbygder.

Genom denna verksamhet utplacerades i svenska ålderdomshem ca. 400 estlandssvenska åldringar. Sedan de anhörigas förhållanden stabiliserats, ha många åldringar kunnat överflytta till dem.

Kommittén har sökt i möjligaste mån bibehålla en personlig kontakt med de gamla. Sålunda har den av kommittén anställda socialkuratorn besökt ett flertal av ålderdomshemmen och har därvid kunnat konstatera, att de estlandssvenska åldringarna i allmänhet funnit sig väl tillrätta i sin nya miljö och erhållit goda vitsord av de olika hemmens föreståndare. I sådana fall, där en åldring av en eller annan anledning uttryckt känsla av vantrivsel, har kommittén sökt undanröja anledningen därtill eller ock förflyttat vederbörande till annat hem eller till de anhöriga.

Redan tidigt väcktes inom kommittén tanken på ett eget ålderdomshem för estlandssvenska åldringar. Genom donation av Svenska Cellulosa Aktiebolaget överlämnades till kommittén hösten 1944 en på Ramsö i närheten av Vaxholm i Värmdö socken belägen, bolaget tillhörig fastighet med en större och två mindre byggnader, avsedda att efter ombyggnad användas såsom ålderdomshem för utlandssvenskar. Genom denna donation kunde kommittén förverkliga sin nyssnämnda plan. Kungl. Maj:t beviljade den 2 mars 1945 206.000 kronor för ombyggnad, inredning och utrustning av ett ålderdomshem för estlandssvenskar samt för drift av detta hem under ett år. Vidare anbefalldes Kungl. Maj:t kommittén att taga initiativ till bildande av en stiftelse, som kunde handhava verksamheten vid ifrågavarande ålderdomshem, samt förklarade sig vilja på förslag av stiftelsens interimstyrelse fastställa stadgar för stiftelsen.

Ombyggnadsarbetena påbörjades omedelbart och hemmet kunde med plats för 41 åldringar tagas i bruk i februari månad 1946. Stiftelsen fick namnet Kustbohemmet och i dess styrelse skola enligt de av Kungl. Maj:t den 17 maj 1946 fastställda stiftelsestadgarna finnas representanter för Överstyrelsen för Riksföreningen för svensketens bevarande i utlandet, Socialstyrelsen, Föreningen sveska odlingens vänner bland estlandssveskar i Sverige samt Rågöstiftelsen. Kustbohemmet, som nu förestås av fröken Ekstrand, är mycket uppskattat av de estlandssvenska åldringarna, vilka där få leva enbart bland stamfränder.

De estlandssvenska folkskollärarna.

Bland de estlandssvenskar, som ankommit till Sverige, befann sig även ett antal folkskollärare, vilka hade tjänstgjort i Estlands svenskbygder i svenskspråkiga folkskolor och sålunda där utfört en viktig svensk kulturinsats. På grund av lärarbristen i Sverige kunde de anlända lärarna nästan omedelbart vinna anställning såsom vikarier inom det rikssvenska folkskoleväsendet, trots att de saknade formell kompetens såsom rikssvenska folkskollärare.

Då det givetvis ur många synpunkter var önskvärt, att denna estlandssvenska yrkesgrupp på ett mera varaktigt sätt kunde inordnas i det svenska arbetslivet, gjorde kom-

Ögonkast på naturen

*Oupphörligt, dag från dag
o natur, du dig förnyar!
Jordens grönska, luftens skyar,
allt har ungdom och behag.*

*Evigt, gyllne sol, densamma,
låter du, omätligt spridd,
dina röda strålar flamma
deras guld kring fältens vidd.*

*Klara flod, än slår din bölja
glittrande den strand hon slog,
när hon såg den första plog
dina blomsterbräddar följa.*

*Skog, av samma fåglars sång
evigt dina granar ljuda,
evigt samma skuggor bjuda
åt den gömda tänkarns gång.*

*Utan vällust, utan smärta
allt sin första daning har:
endast jag, som fått ett hjärta,
är ej mera den jag var.*

CARL GUSTAF AF LEOPOLD

mitten en underdånig framställning, att särskild utbildningskurs måtte anordnas för nämnda personer i syfte att bereda dem erforderlig kompetens för vinnande av fast anställning inom det svenska folkskoleväsendet.

I anledning av denna framställning bemyndigade Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 1 juni 1945 skolöverstyrelsen att sommaren 1945 vid folkskoleseminariet i Uppsala anordna en utbildningskurs för estlandssvenska folkskollärare samt föreskriva, att godkänd genomgång av sådan kurs skulle medföra behörighet för kursdeltagare att, utan hinder av att vederbörande icke avlagt svensk folkskollärarexamen, vinna extra ordinarie anställning vid folkskoleväsendet. Slutligen medgav Kungl. Maj:t, att de av ifrågavarande folkskollärare, vilka så önskade och av skolöverstyrelsen prövades äga härför erforderliga förutsättningar, finge höstterminen 1945 intagas i en extra fjärde klass av den fyraåriga linjen vid folkskoleseminariet i Uppsala för att därstädes läsåret 1945/46 genomgå kompletterande utbildning och därefter vid seminariet undergå folkskollärarexamen.

Till följd av nu nämnt bemyndigande genomgingo samtliga 28 estlandssvenska folkskollärare den första förberedande kursen vid folkskoleseminariet i Uppsala, och av dessa fortsatte sedermera 12 stycken i den extra fjärde klassen under läsåret 1945/46, vilka sistnämnda samtliga avlade folkskollärarexamen. Alla ha därefter erhållit anställning såsom folkskollärare inom landet.

Tre av dessa folkskollärare ha sedermera hemställt hos Kungl. Maj:t, att i löneturs- och pensionshänseende få tillgodoräkna sig den lärartjänstgöring i Estland och Sverige, som de fullgjort före avläggandet av svensk folkskollärarexamen. Kommittén har med eget tillstyrkande yttrande den 31 januari 1947 överlämnat sagda tre ansökningar till Kungl. Maj:t. Något beslut i ärendet har ännu icke meddelats.

(Forts.)

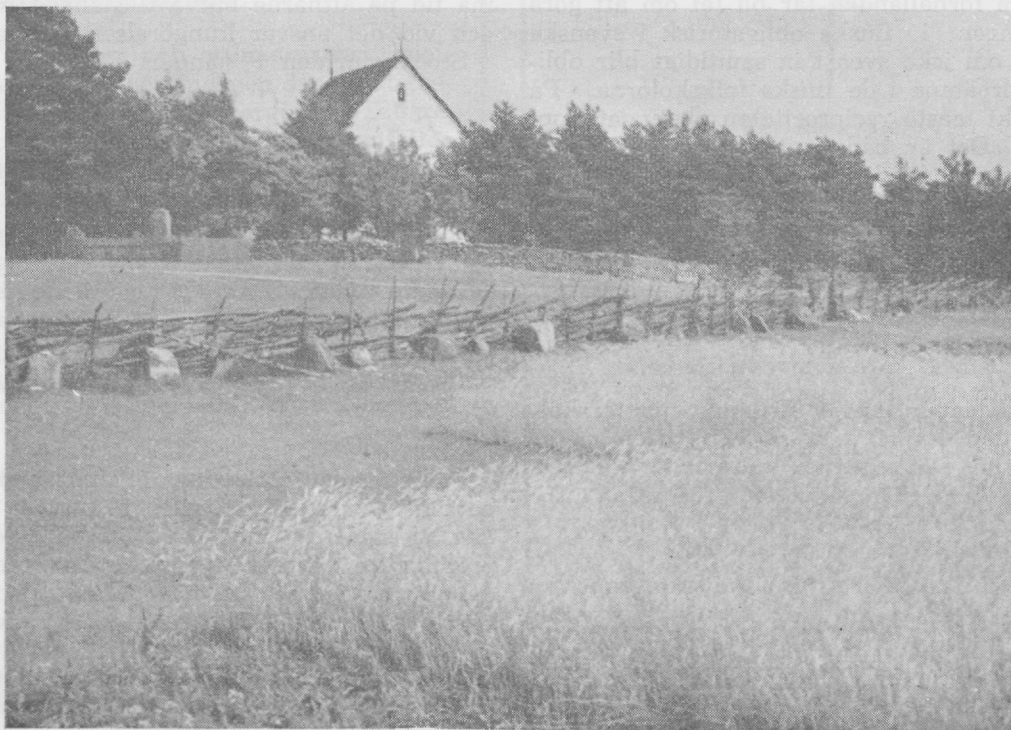

Foto: Joh. Triefeldt, Rakvere.

Ormsö

Notiser

På initiativ av de svenska folkskollärarna i Helsingfors har finska språket denna vårtermin införts som frivilligt undervisningsämne i Helsingfors svenska folkskolor. Redan tidigare har undervisning i finska givits i fortsättningsklasserna — nu utsträcker alltså denna undervisning till den egentliga folkskolan med början i dess fjärde eller femte klass.

Denna fråga har tidigare som ett led i finsketskampanjen på 1930-talet tagits upp i form av riksdagsmotioner, syftande till obligatorisk undervisning i finska i de svenska folkskolorna. Dessa förslag var ett uppenbart hot mot vitala svenska intressen: mot tvåspråkigheten i landet, mot svenskans ställning som det ena av landets officiella språk. Man lyckades även avstyra ett förverkligande av dessa initiativ från finskt håll.

Då frågan om införandet av det andra inhemska språket i folkskolorna emellertid trängt fram med det naturliga behovets krav, har spörsmålet nu tagits upp på nytt och denna gång såsom ett helt svenskt initiativ. Härvid bör man emellertid lägga märke till, att det principiellt sett är en

mycket betydande skillnad mellan ett påbud om obligatorisk finsk undervisning (som tvingar envar att läsa finska) och det nu praktiserade arrangemanget, som utan något tvång bereder dem, som så önskar, tillfälle att i folkskolan förvärva åtminstone elementära kunskaper i det andra inhemska språket. Icke mindre betydande är den skillnad, som ligger i att de tidigare initiativen åsyftade att införa undervisning i finska även på den rent svenska landsbygden, något som det i dagens läge alls icke varit tal om. En frivillig undervisning i finska, begränsad till tvåspråkiga tätorter, lämnar en avsevärd del av denna befolkning utan kunskap i finska och för deras räkning kommer tvåspråkigheten i landet att i varje hänseelse vara av nöden. Sätillvida kan man säga, att en sådan undervisning icke bör anses medföra några risker i språkpolitiskt avseende. Man kan därför hävda, att om en eventuell ny äktfinsk rörelse i framtiden vill komma åt svenskheten på denna väg, så är det av mycket ringa betydelse om frivillig undervisning redan finns på en del orter. Det bör t. o. m. finnas mindre anledning att skrida till aktion på detta område, om svenskarna redan påtagit sig en begränsad undervisning i finska än om de svenska folkskolbarnen icke ens på tvåspråkiga orter lär sig majoritetsspråket.

Det är emellertid alldeles uppenbart, att det under inga förhållanden får bli tal om att göra undervisningen i finska obligatorisk i svenska folkskolor, om icke svenskan samtidigt blir obligatoriskt läroämne i de finska folkskolorna. På denna punkt måste reciprociteten obetingat upprätthållas. Det är både nyttigt och nödvändigt att så många finlandssvenskar som möjligt kan finska, men det är också nödvändigt att så många finner som möjligt kan svenska, ty det är dock genom det svenska språket som kulturkontakterna västerut skall vidmakthållas och utökas.

(Meddelanden från Svensk-Finland, nr 3)

Henrik Visnapuu, en av Estlands största skalder, avled den 4 april d. å. på Long Island, Förenta staterna. Det estniska kulturlivet har därigenom vidkännts en mycket stor förlust.

Prof. Elis Håstad, lärare i statskunskap vid Stockholms högskola och känd som varm vän till de baltiska folken, har i nr 1 av Statsvetenskaplig Tidskrift 1951 i samband med en recension av den lettiske politikern Bruno Kalnins' bok, "De baltiska staternas frihetskamp", gjort en intressant analys över de politiska förhållandena i Baltikum och framförallt i Estland.

Den 8 april fyllde gymnastikdirektör Ernst Idla 50 år. Ernst Idlas namn är numera världsbekant och han betraktas som en av den moderna kvinnogymnastikens största pedagoger.

Att det kunde vara besvärligt för dem som för halvtannat århundrade sedan skötte gatubelysningen i Stockholm, därom vittnar följande år 1794 utfärdade förordning om gatlyktors tändande:

"Till följd af min under den 14 sistl. augusti rörande lykttändningen utfärdade kungörelse, påminnas härigenom stadens invånare samt entreprenuerne för lyktornas tändning, att alla gatulyktor för denna termin skola hållas lysande till och med den 6 februari, då tändningen börjas, de första åtta dagarne klockan half till 5 och de öfrige klockan 5 på aftonen, under vilken tid de böra vara lysande tills öfver midnatten eller klockan 1, undantagandes de 5 första dagarne, då de kunna utsläckas så snart månen öfver horisonten uppgått, så att deraf blifvit ljusst: Att böterne äro för hvarje lykta, som icke i rättans tid antändes, 40 sk.; för hvarje slocknad lykta 16 sk.; för hvarje lykta, som är mörk och sotig likaledes 16 sk.; samt för försummelse, att hålla ren och god olja samt tillräckelige tjocka och långa veckar 40 sk.; Att icke någon må under den mörka tiden från kl. 11 på aftonen till klockan 5 på morgonen gå ute på gatan, utan att med lysande handlykta vara försedd, samt att hus-

egarne böra tillse, det deras husportar efter samma tid på aftnarne blifva tillstängde på det sätt och vid det ansvar kungörelsen föreskrifver.

Stockholm den 17 januari 1794.

C. W. Modée".

Svenska Odlingens Vänner anordnade lördagen den 28 april vårsupé på restaurang Bocken i Stockholm. Föreningens ordförande pol. mag. Elmar Nyman skisserade i sitt hälsningsanförande några linjer i S. O. V:s nuvarande verksamhet och framhöll därvid särskilt den stora betydelsen av den yngre generationens aktiva medverkan. Programmet upptog kvartettsång, deklamation och musik. Omkring 80 personer deltog.

Folkmängden i Helsingfors uppgår till 363.834 personer, varav 69.347 eller 19,1 % är svenskar, fastslår stadens statistiska byrå på basen av det preliminära folkräkningsresultatet. Fördelar man dem, som uppgivit främmande huvudspråk, mellan de två nationaliteterna, stiger svenskarnas antal i huvudstaden till 70.364 eller 19,4 %. År 1946 utgjorde svenskarna 21,5 % eller över 73.000 av en befolkning på c:a 341.500 personer.

Rättelse

Vid översättningen av redaktör J. Koklas artikel "Esterna i Sverige" i förra numret av Kustbon har tyvärr några mindre felaktigheter kommit med. Sid. 4, spalt 2 skall läsas: "Av förlagen är det av bokförläggaren Andres Lauri ledda Orto . . ." samt "Tack vare detta, har den från hemlandet kända generationen . . ."

Vår älskade far,
farfar och morfar

Johan Österberg

född d. 14 juli 1861 på Ormsö

avled d. 22 febr. 1951 på Karl Gustafs äld.-
hem. Sörjd och saknad av oss släkt och
många vänner

MARIA, KATARINA, GERTRUD
AGNETA
Barnbarnen

Tack för rosorna vid vägen,
Tack för törnen ibland dem,
Tack för sista himlastegen,
Tack för evigt tryggt hem.

Förhandsmeddelande:

S. O. V:s årsmöte och estlandssvensk hembygdsdag hålles i år söndagen den 19 augusti som vanligt på Godtemplargården Tollare, Klinten. Årsmötets dagordning omfattar bl. a. stadgeenliga val och fastställande av medlemsavgiften. Närmare meddelande om tid och kommunikationer, program m. m. lämnas i nästa nummer av Kustbon, vilket beräknas utkomma som dubbelnummer i början av augusti.

Vår kära Syster

Gertrud Blomman

född d. 14 mars 1886 på Ormsö

avled på Södertälje lasarett d. 9 mars 1951.

Saknad av syskon och släktingar

Smärtsamt var budet som vårt hjärta rörde,
men ifrån Gud det oss en hälsning förde:
död men hon lever!

Min älskade make,
vår kära far och farfar

Adam Schönberg

född d. 27 aug. 1865 i Rikull

har i dag lugnt och stilla insomnat, lämnande oss släkt och vänner i djupaste sorg.
Skällby, Hallstahammar den 6 april 1951

LISA SCHÖNBERG

Rudolf, Alexander, August

Johannes och Gullan

Börje

Hilda

Jag vet en port som öppen står
Där från de gyllne salar.
En klarhet som från korset går,
Om Kristi kärlek talar.

Vår kära mor,
mormor och farmor

Katarina Selin

— f. Fält —

född d. 23 nov. 1873 på Ormsö
avled d. 16 jan. 1951 i Eskilstuna.

Barn, Barnbarn och Barnbarnsbarn

Vi härmed vill säga vårt sista farväl
Du kallelse fått att gå hem.
Vi skiljas väl här, men vi mötas igen
Ty Du var till Kristus en vän.

Min älskade Make,
vår käre Far,
Farfar och Morfar

Johan Westerberg

född den 5 juli 1871 på Ormsö

har i dag stilla insomnat i tron på sin Herre
och Frälsare.

Sörjd och saknad av oss samt släkt och
vänner.

Stockholm den 26 mars 1951.

MARIA WESTERBERG

Hans

Katarina Birger Alida

Lars och Gulli

Ulla

Maria och Johan

Agneta och Ferdinand

Gertrud och Paul

Katarina och Johannes Häggblom

Bärgade för evigt på den sälla kust,
fria från jordens synd och sorg och pust.
Sjunga de med fröjd och lust,
tvagna i lammets blod.

Familjenytt

Förlovade

LARS LILJA

KARLA KRISTENSSON

Stockholm den 10 februari 1951.

Ormsö

Göteborg

FÖRLOVNING:

I Stockholm den 7 april 1951, mellan *Axel Gottfrid Fällman* från Ormsö och *Greta Adele Strandsten* från Rikull.

I Stockholm i april 1951, mellan rikssv. *Roland Mattsson* och *Elvine Ellerbusk* från Runö.

VIGSEL:

I Canada i mars 1951, mellan *Edgar Noormägi* och fru *Selma Lindström*, född Lindsbach.

I Stockholm den 30 december 1950, mellan *Valdemar Westerberg* från Rikull och rikssv. *Elsa Margareta Pettersson* från Stockholm.

FÖDDA:

Ulf Anders, född den 21 september 1950, son till *Rutgerd Enkel* född *Sjöberg* och *Anders Enkel*.

Britta Helena Karin, född den 9 mars 1951, dotter till *Karin Wiström* född *Nyman* och *Olle Wiström*.

DÖDA:

Fröken *Gertrud Blomman*, född den 15 febr. 1886 på Ormsö, avled den 9 mars 1951 i Södertälje.

Hans Enkel, född den 19 april 1876 på Ormsö, avled den 2 april 1951 i Öja på Gotland.

Fru *Gertrud Friberg*, f. *Sjöman*, född den 19 mars 1871 på Ormsö, avled den 21 februari 1951 på Kustbohemmet, Vaxholm.

Änkefru *Gertrud Kivaremees*, f. *Notman*, född den 17 maj 1865 på Ormsö, avled den 22 mars 1951 i Stockholm.

Kristian Lagman, född den 19 augusti 1858 i Rikull, avled den 7 dec. 1950 på Nacka Älderdomshem.

Hans Liljeros, född den 23 juni 1869 på Ormsö, avled den 16 febr. 1951 i Vartofta.

Adam Schönberg, född den 27 augusti 1865 i Rikull, avled den 6 april 1951 i Hallstahammar.

Änkefru *Katarina Selin*, f. *Fält*, född den 23 november 1873 på Ormsö, avled den 16 januari 1951 i Eskilstuna.

Johan Westerberg, född den 5 juli 1871 på Ormsö, avled den 26 mars 1951 i Stockholm.

Johan Österberg, född den 13 juli 1861 på Ormsö, avled den 22 febr. 1951 på Tjureda Älderdomshem.

Kristian Lagman

född den 19 aug. 1858 i Rikull

avled den 7 dec. 1950 i Nacka

Sörjd och saknad av

EVA och KRISTIAN

ANDERS och PAULINE

LOVISA och HERMAN

MATHILDA och ALEXANDER

MARIA PAULINE SOFIA

Barnbarnen och Barnbarnsbarnen

Ordspråksboken 22: 1 och Predikaren 7: 2

Vår älskade syster och faster

Maria Lilja

född d. 20 juni 1882 på Ormsö

avled lugnt och stilla i tron på sin Frälsare
den 9 febr. 1951 i Eskilstuna.

Sörjd och saknad av

Syskon, Syskonbarn, Syskonbarnsbarn

Släkt och Vänner

Vad salig fröjd när Jesus mig välkomnar
Hans milda blick mitt öga möta skall.
Förklarad fri ibland de frälsta skaror.
Jag dväljas får i evigheten all.